

Psychometrické vlastnosti české verze škály Spirituální inteligence D. Kinga

**The aim of this article is to present the Czech version of Spiritual
Intelligence Self Report Inventory (SISRI-24) by D. King**

Pavel Moravec^{1*}, Alena Slezáčková²

¹*Psychologický ústav FF MU, Brno*

²*Psychologický ústav FF MU, Brno*

Abstrakt

Cílem příspěvku je prezentovat českou verzi škály spirituální inteligence v pojetí D. Kinga (Spiritual Intelligence Self Report Inventory, SISRI-24), který zahrnuje čtyři dimenze spirituální inteligence (Kritické uvažování o existenciálních tématech, Nalézání smysluplnosti života, Vědomí přesahu a Schopnost rozšiřování svého vědomí). Na vzorku 502 respondentů byla zkoumána vnitřní konzistence české verze testu, která vykazovala uspokojivé výsledky v porovnání s výstupy, které uvádí autor původní anglické verze testu. Také byla provedena konfirmační faktorová analýza, která vykazovala uspokojivé hodnoty a poukázala na vhodnost přeformulování jedné položky testu. Byly vytvořeny české normy. Prozkoumány byly také souvislosti míry spirituální inteligence s vybranými demografickými proměnnými. V rámci zkoumání konstruktové validity byly výsledky částečně porovnány i s osobnostními proměnnými. Ukázalo se, že dotazník je vhodné podrobit důkladnější analýze konstruktové validity, např. na položkové úrovni.

Klíčová slova: spiritualita, spirituální inteligence, křesťanství, česká standardizace

Abstract

The concept of spiritual intelligence is highly discussed topic in the current field of psychology of religion. The big discussion of this concept was started by Emmons (2000). In this discussion, Gardner (2000) refuses the term spiritual intelligence, which in his view evokes too strong an inclination towards a specific religion. Instead of spiritual intelligence he therefore speaks of existential intelligence. King (2013) states that any intelligence must include mental abilities, and spiritual intelligence cannot be an exception. As a result, he speaks of four dimensions of spiritual intelligence (CET Critical existential thinking, PMP Personal meaning production, TA Transcendental awareness, and CSE Conscious state expansion).

* Korespondenční autor: Pavel Moravec, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Psychologický ústav, Arna Nováka 1, 602 00 Brno
E-mail: pmoravec@mail.muni.cz

The research sample consisted of 502 respondents: 170 males, 305 females (27 respondents did not state their gender). The average age was 35 years (SD = 14.2; 33 respondents did not state their age). Together with examining reliability and confirmation factor analysis of the Czech version of the test Czech standardization was made. The data were collected from four different researches realized at the Department of Psychology, Faculty of Arts, Masaryk University in Brno, Czech Republic. The results were then compared to those originally presented by King (2009). The reliability (Cronbach α) of the Czech version was higher than 0,7 in all four dimensions. The confirmation factor analysis demonstrated good results in four dimensions of spiritual intelligence, and indicated a need to reformulate one item of the inventory to reflect better Czech cultural environment.

The relationship between spiritual intelligence and demographic variables (i.e. age, gender) was examined. By comparing the differences between respondents strong identified to Christianity and the rest of the respondents, significant differences were found in the dimensions Personal meaning production, and Transcendental awareness, where respondents strong identified to Christianity scored on average higher than the rest of the respondents. To explore the construct validity, correlations between dimensions of spiritual intelligence and personality traits measured by NEO-PI-III inventory were examined on the part of the respondents. The strongest correlations were founded in scale CET Critical existential thinking, which correlated positively to Neuroticism and Openness and negatively to Extraversion. The results showed the pertinence of detailed construct validity on scale on item level.

One of the limitations of our study could be online data collection from two thirds of the respondents. Because of this, representativeness of the sample for the whole Czech population is not guaranteed. On the other hand, the relative size of the sample (N = 502) could partially compensate for this limitation. Another limitation is the lack of data concerning education level of the respondents, which could be an important intervening variable.

Despite the aforementioned limitations to our study, we believe that SISRI could become useful instrument for spirituality research, and enrich the small number of spirituality inventories validated for Czech population.

Keywords: spirituality, spiritual intelligence, Czech standardization

Úvod

Čtvrtstoletí od politických změn u nás můžeme konstatovat, že spiritualita je dnes v psychologii chápána jako nedílná součást osobnosti. Kapitoly o spiritualitě jsou zařazovány do odborné literatury týkající se osobnosti (Říčan, 2010) nebo témat z klinické psychologie (Baštecká & Goldmann, 2001; Čierná & Mamula, 2007) a téma spirituality se pravidelně objevuje i v českých odborných psychologických časopisech (Československá psychologie, E-psychologie, Psychologie a její kontexty).

Hamplová (2013) ve své analýze náboženství v České republice konstatuje, že z hlediska víry v základní prvky křesťanské věrouky patříme k nejsekulárnějším zemím euroatlantického prostoru, avšak z hlediska víry v magické fenomény jsme naopak čtvrtí v pořadí

intenzity víry v tyto jevy. Pouze 6 % obyvatel České republiky nevěří v Boha a odmítají existenci náboženských fenoménů. Příklad České republiky tak dobře ilustruje rozdíl mezi religiozitou a spiritualitou. Zatímco religiozitu můžeme chápat jako vztah člověka k náboženství zahrnující myšlení, prožívání a jednání v závislosti na příslušnosti k určité náboženské skupině (Stríženec, 2005), spiritualita se k religiozitě staví v určitém protikladu. Je více osobní a zahrnuje vědomí transcendentní dimenze vlastní osobnosti nezávisle na určité náboženské skupině (Stríženec, 2005). Česká republika se proto jeví jako vhodný objekt k výzkumu spirituality.

V psychologické praxi i výzkumu lze používat dva originální české nástroje a několik zahraničních verzí testových metod přeložených do češtiny, které jsou zaměřeny na zkoumání spirituality. Mezi původní české metody patří Pražský dotazník spirituality (Říčan & Janošová, 2010) a projektivní Test spirituální citlivosti (Říčan, Janošová & Tyl, 2007). Z testů, které byly přeloženy ze zahraničních originálů a u kterých byla ověřována jejich použitelnost u české populace, můžeme zmínit např. Dotazník intenzity náboženské víry (Preiss, Příhodová, Babinčák & Příhodová, 2015). Machů (2015) v podobném duchu představuje dotazník Expressions of spirituality inventory. Náš příspěvek chce obohatit tuto skupinu metod o tzv. Škálu spirituální inteligence (dále jen SISRI – Spiritual Intelligence Self-Report Inventory), kterou poprvé představil King roku 2009.

Koncept spirituální inteligence dle Kinga dobře teoreticky popsaly ve své studii mapující vztah spirituální inteligence a duševního zdraví Slezáčková & Janštová, (2016). V našem příspěvku se proto omezíme na hlavní charakteristiky tohoto konceptu. V současné době převládá názor, že inteligenci tvoří několik nezávislých schopností, které vstupují do vzájemných interakcí (Plháková, 2010). Thurstone přišel s myšlenkou sedmi faktorů tvořící inteligenci (verbální porozumění, slovní plynulost, numerické počítání, prostorová vizualizace, paměť, rychlost vnímání a induktivní uvažování), Sternberg hovoří o třech komponentech inteligence (analytická, kreativní a praktická) nebo např. Gardner popisuje sedm typů inteligence (lingvistická, logicko-matematická, prostorová, muzikální, tělesně-pohybová, intrapersonální a interpersonální), (dle Plháková, 2010). Gardner se zabýval i myšlenkou, zda existuje i jistá forma duchovní inteligence (dle Stríženec, 2005). Velkou diskuzi o konceptu spirituální inteligence rozpoutal Emmons (2000). Gardner (2000) v rámci této diskuze odmítá hovořit o spirituální inteligenci, která podle něj příliš evokuje tendenci tíhnout k určitému náboženství, ale nabízí pojem existenciální inteligence. Tento koncept na Slovensku rozvíjí Halama (2006) a dochází k závěru, že existenciální inteligence „umožňuje člověku prožívat svůj život jako naplněný hodnotami a taktéž jej vede k angažování se v těchto hodnotách“ (s. 120). Spirituální a existenciální inteligenci vnímá Halama jako dvě prolínající se, ale ne totožné schopnosti (2006, s. 121). Další slovenský odborník v oboru psychologie náboženství M. Stríženec (2005) přehledně vymezuje klady a zápory konceptu spirituální inteligence, upozorňuje na nedostatečnost vymezení tohoto konceptu a vyzývá k jejímu dalšímu zkoumání v rámci spolupráce psychologie inteligence, psychologie náboženství a teologie.

King (2009) přináší model spirituální inteligence složený ze čtyř dimenzí: Kritické uvažování o existenciálních tématech (CET: *Critical existential thinking*), Nalézání smysluplnosti života (PMP: *Personal meaning production*), Vědomí přesahu (TA: *Transcendental awareness*) a Schopnost rozšiřování svého vědomí (CSE: *Conscious state expansion*). Ve svém příspěvku také prezentuje psychometrické vlastnosti dotazníku SISRI, který spirituální inteligenci v jeho

pojetí měří. V další práci (King, 2013) autor popisuje charakteristiky jednotlivých dimenzí a možnosti rozšiřování schopností v rámci těchto dimenzí. Kritické existenciální myšlení CET znamená schopnost klást si existenciální otázky a hledat na ně odpovědi. Tuto schopnost jedinec rozvíjí diskuzí s ostatními, psaním si deníku, do něhož si poznamenává myšlenky o životě nebo analýzou názorů z různých debat, které dotýčný sledoval. Nalézání osobního smyslu života PMP znamená hledat a objevovat smysl života nejen v každodenním běhu, ale i v horizontu celého života. King doporučuje rozvíjet tuto schopnost vytvořením seznamu věcí, které našemu životu dávají smysl, zapisováním si zážitků smysluplnosti vlastního života i snahou hledat pozitiva i v těžkých situacích, které jedince v životě potkávají. Vědomí přesahu TA znamená schopnost nahlížet transcendentní dimenze sebe sama. Tuto schopnost jedinec rozvíjí vnímavostí k sobě i ke světu, holistickým pohledu na jednotlivosti v životě a hledáním vzájemných souvislostí. Schopnost rozšiřování svého vědomí CSE je kapacitou jedince na základě vlastní reflexe, meditace či modlitby vstupovat do vyšších stavů mysli. Tuto schopnost jedinec rozvíjí meditací, vnímavostí k vlastním emocím a snahou o zkoušení nových způsobů meditace.

Dotazník byl se souhlasem autora D. Kinga přeložen do češtiny několika nezávislými odborníky spolupracujícími na výzkumu A. Slezáčkové, poté byl proveden zpětný překlad a následná korekce české verze. Drobné úpravy výsledného znění položek byly provedeny na základě pilotního šetření. Finální česká verze metody SISRI-24 byla poprvé použita ve studii Slezáčkové a Janštové (2016).

Charakteristiky souboru respondentů a sběr dat

Výzkumný soubor, který byl použit pro tvorbu českých norem dotazníku SISRI² tvořily čtyři skupiny respondentů. Skupinu (A) tvořila část respondentů z prvního výzkumu, v němž byla metoda v české verzi použita (Slezáčková & Janštová, 2016). Data byla získána metodou příležitostného výběru elektronicky i metodou tužka – papír. Skupinu tvořilo 206 respondentů. Skupinu (B) tvořili respondenti z výzkumu, který pro svou diplomovou práci realizovala Měchurová (2015). Data byla opět sesbírána v rámci celé populace metodou příležitostného výběru prostřednictvím Facebooku a e-mailů. Skupinu tvořilo 137 respondentů. Skupinu (C) tvořili klienti Poradny pro vztahy a rodinu v Ostravě a respondenti z příležitostného výběru. Jedná se o dosud sesbíraná data z širšího výzkumu, který pro svou disertační práci realizuje Moravec. Tuto skupinu tvořilo 96 respondentů. Skupinu (D) tvořili studenti předmětu Psychologie náboženství, realizovaného na Psychologickém ústavu FF MU v letech 2015 a 2016. Tuto skupinu tvořilo 63 respondentů.

V rámci sběru dat byla respektována základní etická pravidla, jako je dobrovolnost účasti ve výzkumu a anonymní zpracování dat. Celkově jsou tedy normy vytvořeny na vzorku 502 respondentů. Tvořilo je 170 mužů a 305 žen; 27 respondentů pohlaví nevedlo. Nejmladší respondent měl 18 let, nejstarší 87 let. Průměrný věk byl 35 let ($SD = 14,2$). Třicet tři respondentů věk nevedlo. Aby bylo možné porovnávat míru spirituální inteligence podle věku, byli respondenti

2 Celý dotazník je v příloze č. 2.

rozdělení do sedmi skupin. Zvolili jsme podobné rozdělení, jaké použili Länge, Orgler a Kundi (2001) při tvorbě norem Existenciální škály (18-19 let, 20-29 let, 30-39 let, 40-49 let, 50-59 let, 60-69 let, 70 a více let). Věkové rozdělení přináší tabulka 1.

Tab. 1 Věkové rozložení respondentů (N = 502).

věkové rozmezí	počet	%
18-19	11	2
20-29	219	44
30-39	83	17
40-49	65	13
50-59	59	12
60-69	20	4
70-	12	2
věk neuveden	33	7

Vzhledem k zaokrouhlení na celá čísla nedává procentuální součet hodnotu 100.

Respondenti skupin (B), (C) a (D) měli před vyplněním dotazníku označit, jestli jsou členy nějaké církve či náboženského uskupení: (a) Katolická církev, (b) Evangelická církev, (c) Jiná křesťanská církev nebo komunita, (d) Islám, (e) Židovská víra, (f) Hinduismus, (g) Buddhismus, (h) Jsem duchovně založený člověk, který se nehlasí k žádnému tradičnímu světovému náboženství, (i) Bez náboženství nebo vyznání, protože jsem ateista a (j) Něco jiného, jmenovitě _____. Druhá otázka zjišťovala, jak silně respondent vnímá, že patří do dané náboženské skupiny – (a) Vůbec tam nepatřím, (b) Velmi málo tam patřím, (c) Jen trochu tam patřím, (d) Spíš tam patřím, (e) Hodně tam patřím a (f) Velice silně tam patřím.

Nadpoloviční většina, tj. 51 % těchto respondentů uvedlo, že se cítí být členy (a) Katolické církve, 8 % uvedlo variantu, (h) Jsem duchovně založený člověk, který se nehlasí k žádnému tradičnímu světovému náboženství, 6 % (i) Bez náboženství nebo vyznání, protože jsem ateista, 2 % (j) Něco jiného, 1 % (b) Evangelická církev a 1 % (c) Jiná křesťanská církev nebo komunita. 30 % respondentů na otázku neodpovědělo. Z respondentů, kteří na první otázku odpověděli (a) Katolická církev, (b) Evangelická církev nebo (c) Jiná křesťanská církev nebo komunita a na druhou otázku (e) Hodně tam patřím nebo (f) Velice silně tam patřím, jsme vytvořili skupinu (α) Respondenti silně ztotožnění s křesťanstvím ($N = 86$). Zbylí respondenti ze skupin (B), (C) a (D) byli zařazeni do skupiny (β) Respondenti bez silné příslušnosti k určité náboženské skupině ($N = 210$). Tohoto rozdělení jsme využili při porovnávání výsledků dosažených skóre v jednotlivých dimenzích testu SISRI.

Výsledky - Zjištěné psychometrické charakteristiky dotazníku SISRI

Respondenti zaznamenávali své odpovědi na pětibodové škále (0 = vůbec mě nevystihuje“, 4 = „naprosto mě vystihuje“). Popisné statistiky (průměry a směrodatné odchylky) a hodnoty koeficientu reliability (Cronbachovo α) jsou uvedeny v tabulce 2.

Tab. 2 Popisné statistiky a vnitřní konzistence jednotlivých škál testu SISRI-24 (N = 502).

škála	Cronbach. α	<i>M</i>	<i>SD</i>
CET	0,79	12,7	5,2
PMP	0,80	12,6	4,0
TA	0,75	17,0	5,4
SCE	0,91	6,3	5,3
celkově	0,92	48,7	16,4

Vysvětlení zkratk: CET – Kritické uvažování o existenciálních tématech; PMP – Nalézání smysluplnosti života; TA – Vědomí přesahu; CSE - Schopnost rozšiřování svého vědomí.

Přehled všech položek testu, průměrné skóry, směrodatné odchylky, korelace jednotlivých položek vzhledem k celkovému skóru testu a přehled procentuálního zastoupení jednotlivých odpovědí jsou uvedeny v tabulce č. 3. Nejnižšího průměrného skóru dosahovala položka č. 12 Jsem schopen/na volně přecházet mezi různými úrovněmi stavů mysli ($M = 0,90$, $SD = 1,05$), nejvyšší průměrný skór byl u položky č. 2 Trávím čas rozjímáním nad smyslem a účelem své existence ($M = 3,19$, $SD = 0,97$).

Tab. 3 Jednotlivé položky testu SISRI-24, jejich průměrné skóry a směrodatné odchylky, korelace s celkovým skórem testu (corrected item-total correlation) a procentuální zastoupení odpovědí u jednotlivých položek (N = 502).

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>r</i>	vůbec mě nevystihuje %	spíš mě nevystihuje %	trochu mě vystihuje %	hodně mě vystihuje %	naprosto mě vystihuje %
1. Často se zamýšlím nad podstatou reality.	2,45	1,15	0,55	7	13	30	29	20
2. Jsem si vědom/a toho, že kromě fyzických aspektů mám v sobě i hlubší stránky.	3,19	0,97	0,56	2	5	14	35	56
3. Trávím čas rozjímáním nad smyslem a účelem své existence.	2,27	1,18	0,62	12	12	34	25	16
4. Jsem schopen/na dosáhnout vyšších stavů mysli (v modlitbě, meditaci, kontemplaci, apod.)	1,62	1,29	0,70	27	20	29	13	11
5. Jsem schopný/á hluboce rozjímat o tom, co nastane po smrti.	1,67	1,26	0,58	24	26	27	12	11

6. Je pro mě obtížné vnímat něco jiného, než to, co je fyzické a materiální povahy. <i>Rev.</i>	1,88	1,48	-0,12	24	17	18	22	19
7. Moje schopnost nacházet smysl a účel života mi pomáhá se vyrovnávat se stresovými situacemi.	2,50	1,18	0,53	6	15	24	31	24
8. Když chci, dokážu si záměrně navozovat vyšší stav mysli (v modlitbě, meditaci, kontemplaci, apod.).	1,22	1,25	0,69	40	24	18	12	6
9. Vytvořil/a jsem si vlastní teorie o životě, smrti, skutečnosti a bytí.	1,90	1,40	0,39	24	21	20	18	17
10. Vnímám hlubší propojení mezi sebou a ostatními lidmi.	2,05	1,19	0,66	12	24	29	24	12
11. Jsem schopen/na definovat smysl nebo účel svého života.	2,27	1,12	0,50	8	15	32	30	15
12. Jsem schopen/na volně přecházet mezi různými úrovněmi stavů mysli.	0,90	1,05	0,61	50	25	17	6	3
13. Často rozmýšlím o smyslu událostí v mém životě.	2,74	1,09	0,56	5	10	24	36	26
14. Přistupuji k sobě sama na základě svého hlubšího, nefyzického já.	1,82	1,28	0,72	23	23	23	22	9
15. Když zažiji nějaké selhání, jsem v tom stále schopen/na najít smysl.	2,49	1,04	0,54	6	11	32	37	14
16. Ve vyšších stavech mysli často vidím věci a možnosti volby jasněji.	1,26	1,24	0,68	37	25	18	16	5

17. Často přemýšlím o vztahu člověka a vesmíru.	1,74	1,38	0,48	27	23	17	19	13
18. Jsem si plně vědom/a nemateriálních stránek života.	2,92	1,10	0,58	4	9	16	37	34
19. Jsem schopen/na se rozhodovat v souladu s tím, co vnímám jako smysl svého života.	2,65	0,98	0,46	3	9	26	44	18
20. Vnímám u lidí důležitější kvality, než je jejich tělo, osobnost nebo emoce.	2,49	1,12	0,48	6	12	25	36	20
21. Rozjímám nad tím, zda existuje nějaká vyšší síla nebo moc (např. Bůh, božská bytost, vyšší energie, atd.)	2,55	1,38	0,58	14	11	17	25	33
22. Uvědomění existence nemateriálních stránek života přispívá k mé vyrovnanosti.	2,42	1,28	0,68	12	15	17	36	21
23. Jsem schopen/na nacházet význam nebo smysl ve svých každodenních zážitcích a zkušenostech.	2,70	1,09	0,55	5	11	21	40	24
24. Vytvořil/a jsem si vlastní postupy, skrze které dosahuji vyšších stavů myslí (v modlitbě, meditaci, kontemplaci, apod.).	1,27	1,30	0,68	42	19	19	13	7

Rev: Položka č. 6 je skórována obráceně.

Vzhledem k zaokrouhlení na celá čísla nemusí dávat procentuální součet hodnotu 100. Korelace mezi jednotlivými škálami testu SISRI-24 jsou uvedeny v tabulce 4.

Tab. 4 Korelace mezi jednotlivými škálami testu SISRI-24 (N = 502)

škála	CET	PMP	TA	CSE	celkově
CET	1				
PMP	0,45**	1			
TA	0,61**	0,63**	1		
SCE	0,59**	0,49**	0,59**	1	
celkově	0,82**	0,76**	0,87**	0,83**	1

Korelace označené ** jsou statisticky významné ($p < 0,01$).

Vysvětlení zkratk: CET – Kritické uvažování o existenciálních tématech; PMP – Nalézání smysluplnosti života; TA – Vědomí přesahu; CSE – Schopnost rozšiřování svého vědomí.

Konfirmační faktorová analýza

Pro ověření čtyřfaktorového modelu testu SISRI jsme provedli konfirmační faktorovou analýzu, ve které byly podle testu stanoveny čtyři faktory a k nim přiřazeny právě ty položky, které jimi mají být syceny. Byly povoleny všechny možné vzájemné korelace jednotlivých faktorů. Odhad modelu byl proveden metodou Maximum Likelihood pomocí knihovny lavaan a konvergoval po 51 iteracích. Test chí kvadrátu ($\chi^2 = 910,588$, $df = 246$, $p = 0,00$) sice naznačuje neshodu mezi modelem a daty, ale to je způsobeno také vysokým počtem respondentů ($N = 502$). Index RMSEA byl 0,073 a index CFI 0,887, což lze považovat za relativně uspokojivé hodnoty globální shody. Přehled faktorových zátěží je v tabulce 5.

Tab. 5 Konfirmační faktorová analýza dotazníku SISRI (N = 502). Jsou zobrazeny standardizované hodnoty faktorových nábojů.

Položky testu	CET	PMP	TA	CSE
1	0,66			
2			0,63	
3	0,75			
4				0,83
5	0,68			
6			-0,02	
7		0,70		
8				0,90
9	0,75			
10			0,69	
11		0,65		
12				0,73
13	0,64			
14			0,75	
15		0,62		
16				0,81
17	0,61			

18		0,67
19	0,64	
20		0,53
21	0,64	
22		0,74
23	0,75	
24		0,86

Vysvětlení zkratk: CET – Kritické uvažování o existenciálních tématech; PMP – Nalézání smysluplnosti života; TA – Vědomí přesahu; CSE - Schopnost rozšiřování svého vědomí.

Relativně dobrou shodu modelu s daty naznačuje fakt, že všechny faktorové náboje byly statisticky významné, kromě faktoru TA Vědomí přesahu u položky 6. Další argument pro uspokojivost shody modelu s daty přinášejí modifikační indexy, tj. návrhy, jaké parametry (např. vztahy) by měly být do modelu přidány, aby se zlepšila shoda modelu s daty. Ty naznačily, že model nepříliš dobře reprodukuje vzájemné vztahy mezi dvojicemi položek 22 a 7, 12 a 14, 2 a 4, které náleží do různých faktorů. Stejně tak model nepříliš dobře reprodukoval vzájemné vztahy položek 2 a 18 (náležící do faktoru TA Vědomí přesahu) a 9 a 17 (náležící do faktoru CET Kritické uvažování o existenciálních tématech). Tato situace by se dala vyřešit povolením reziduálních korelací, což jsme se z důvodů obsahové čistoty rozhodli neudělat.

Rozdíly podle pohlaví, věku, a míry příslušnosti k náboženské skupině

Pomocí t-testu jsme zkoumali, zdali se u jednotlivých dimenzí testu SISRI mezi sebou liší respondenti podle pohlaví. Byl zjištěn statisticky významný rozdíl u dimenze TA Vědomí přesahu ($p = 0,03$). Průměrné skóry u mužů ($M = 16,1$, $SD = 5,89$) byly nižší než u žen ($M = 17,1$, $SD = 4,96$).

Metodou ANOVA bylo zkoumáno, zdali mezi sedmi věkovými skupinami existují rozdíly u jednotlivých dimenzí testu SISRI. Byl nalezen statisticky významný rozdíl u dimenze CSE Schopnost rozšiřování svého vědomí ($F = 2,7$; $df = 6$; $p = 0,01$). Respondenti ve věkovém rozmezí 20 – 29 let dosahovali nižších skóru ($M = 5,5$) než respondenti ve věkovém rozmezí 50 – 59 let ($M = 7,8$).

Poté jsme zkoumali rozdíly podle míry příslušnosti ke křesťanské komunitě. Mezi respondenty ze skupiny (α) Respondenti silně ztotožnění s křesťanstvím a skupiny (β) Respondenti bez silné příslušnosti k určité náboženské skupině byly nalezeny statisticky významné rozdíly u škály PMP Nalézání smysluplnosti života ($p = 0,03$): (α) Respondenti silně ztotožnění s křesťanstvím vykazovali vyšší skóry ($M = 13,1$, $SD = 3,26$) u této škály než (β) Respondenti bez silné příslušnosti k náboženské skupině ($M = 12,0$, $SD = 4,05$). Dále byl zjištěn statisticky významný rozdíl u škály TA Vědomí přesahu ($p = 0,00$): (α) Respondenti silně ztotožnění s křesťanstvím vykazovali vyšší skóry u této škály ($M = 19,2$, $SD = 3,92$) než (β) Respondenti bez silné příslušnosti k náboženské skupině ($M = 16,7$, $SD = 6,01$).

Porovnání s osobnostními dimenzemi

V rámci zkoumání konstruktové validity byly dimenze spirituální inteligence dle Kinga (2009) porovnány s osobnostními dimenzemi. Vycházíme z předpokladu, že spiritualita souvisí

s osobností jedince a způsob jejího prožívání je osobností jedince do značné míry predikován, jedná se však o odlišné veličiny.

Data o osobnosti respondentů jsme měli jen u skupiny (C) - klienti Poradny pro vztahy a rodinu v Ostravě a od respondentů z příležitostného výběru. Proto jsme nejprve porovnali mezi sebou respondenty skupin (A), (B), (C) a (D), abychom zjistili, zdali se tyto vzorky od sebe příliš neliší a je tedy možné pro porovnání s osobnostními dimenzemi použít pouze jednu z nich. Skupiny byly porovnány metodou ANOVA podle míry jednotlivých dimenzí spirituální inteligence.

Byl nalezen statisticky významný rozdíl u dimenze CET Kritické uvažování o existenciálních tématech ($F = 6,4$; $df = 3$; $p = 0,00$). Respondenti skupiny (D) dosahovali vyšších průměrných skóre ($M = 14,9$) než respondenti skupin (B) ($M = 12,3$) a (C) ($M = 11,4$). Dále byl nalezen statisticky významný rozdíl u dimenze PMP Vědomí smysluplnosti života ($F = 3,5$; $df = 3$; $p = 0,02$). Respondenti skupiny (A) dosahovali vyšších průměrných skóre ($M = 13,1$) než respondenti skupiny (B) ($M = 11,8$). Také byl nalezen statisticky významný rozdíl u dimenze TA Vědomí přesahu ($F = 11,7$; $df = 3$; $p = 0,00$). Respondenti skupin (C) ($M = 18,3$) a (D) ($M = 19,8$) dosahovali vyšších průměrných skóre než respondenti skupin (A) ($M = 16,4$) a (B) ($M = 15,8$). U dimenze CSE Schopnost rozšiřování svého vědomí nebyly mezi porovnávanými dimenzemi nalezeny statisticky významné rozdíly.

Mezi jednotlivými skupinami tedy byly až na jednu nalezeny statisticky významné rozdíly mezi skupinami respondentů. Proto musíme být u zobecnění výsledků získaných pouze pro skupinu (C) opatrní. Pro zkoumání souvislostí s osobnostními dimenzemi byl použit test NEO-PI-III zkoumající osobnost na základě pětifaktorového modelu (tzv. Big Five). Korelace jsou v tabulce 6.

Tab. 6 Korelace mezi dimenzemi spirituální inteligence měřenou testem SISRI-24 a osobnostními dimenzemi měřenými testem NEO-PI-III (N = 98)

	celkově	CET	PMP	TA	CSE
N	0,27*	0,40**	-0,15	0,27*	0,25*
E	-0,11	-0,36**	0,16	-0,12	-0,01
O	0,32**	0,33**	0,21	0,22	0,25*
P	0,19	0,01	0,44*	0,27*	-0,05
S	-0,11	-0,15	0,19	-0,14	-0,17

Vysvětlení zkratk: CET – Kritické uvažování o existenciálních tématech; PMP – Nalézání smysluplnosti života; TA – Vědomí přesahu; CSE – Schopnost rozšiřování svého vědomí; N – neuroticismus; E – extraverte; O – otevřenost vůči zkušenosti; P – přívětivost; S – svědomitost.

*Korelace označené ** jsou statisticky významné na hladině významnosti 0,01, korelace označené * - jsou statisticky významné na hladině významnosti 0,05.*

Nejvyšší statisticky významná korelace ($r = 0,44$) byla nalezena mezi Přívětivostí a dimenzí PMP Nalézání smysluplnosti života. Silně také koreloval Neuroticismus a CET Kritické přemýšlení o existenciálních tématech ($r = 0,40$). Nejvíce korelací s dimenzemi spirituální inteligence v pojetí Kinga (2009) vykazoval Neuroticismus, který až na dimenzi PMP Nalézání smysluplnosti života koreloval se všemi ostatními dimenzemi i celkovou mírou spirituální inteligence (King, 2009). Otevřenost vůči zkušenosti korelovala s dimenzemi CET Kritické přemýšlení o existenciálních tématech, CSE Schopnost rozšiřování svého vědomí a s celkovou mírou spirituální inteligence (King, 2009). Svědomitost nekorelovala s žádnou dimenzí.

Normy

Zjištěné normy vytvořené ze souboru všech 502 respondentů jsou v příloze č. 1. Porovnáním respondentů podle věkových skupin nebyly nalezeny důležité statisticky významné rozdíly. Porovnáním respondentů podle pohlaví byl nalezen statisticky významný rozdíl pouze u dimenze TA. Proto uvádíme normy pro celou populaci.

Diskuze

Česká verze dotazníku SISRI-24 je novým možným nástrojem pro zkoumání spirituality v našich podmínkách. Mnohé jeho psychometrické vlastnosti, jako např. reliabilita (Cronbachovo α) se jeví jako uspokojivé. K podobným závěrům dospěl i King (2009) – uvádí tyto hodnoty v pořadí škál CET, PMP, TA a CSE 0,78, 0,78, 0,87 a 0,91, naše zjištěné hodnoty jsou 0,79, 0,80, 0,75 a 0,91. Menší hodnotu koeficientu reliability vykazovala pouze škála TA, námi zjištěnou hodnotu však smíme považovat za uspokojivou.

Konfirmační faktorová analýza potvrdila existenci čtyř faktorů spirituální inteligence testu SISRI. Položka č. 6 („*Je pro mě obtížné vnímat něco jiného, než to, co je fyzické a materiální povahy*“) vykazovala nízkou hodnotu faktorové zátěže. U této položky by bylo vhodné změnit její formulaci tak, aby lépe odpovídala českým kulturním podmínkám vnímání přesahu vlastní existence. Pro tuto položku navrhuje znění: „*Je pro mne obtížné vnímat nehmotné či nemateriální skutečnosti*“. Modifikační indexy poukázaly na souvislosti mezi položkami, které nenáležely do stejné dimenze. V dalším zkoumání se jeví jako vhodné jejich obsahové porovnání.

Mezi muži a ženami byl nalezen statisticky významný rozdíl u dimenze TA Vědomí přesahu. Muži dosahovali nižších průměrných skóre než ženy. U ostatních dimenzí ani u celkové míry spirituální inteligence však statisticky významné rozdíly podle pohlaví nalezeny nebyly. Spirituální inteligence měřená testem SISRI-24 se ukazuje jako veličina nezávislá na pohlaví.

V závislosti na věku respondentů byl zjištěn pouze jeden statisticky významný rozdíl, a to mezi věkovou skupinou 20 – 29 let u dimenze CSE Schopnost rozšiřování svého vědomí. Při interpretaci, že spirituální inteligence není závislá na věku respondentů, však musíme být opatrní, neboť nenalezený rozdíl může být způsoben i nestejnou velikostí jednotlivých věkových skupin.

Při zkoumání rozdílů mezi respondenty silně ztotožněnými s křesťanstvím byly nalezeny statisticky významné rozdíly u škál PMP Nalézání smysluplnosti života a TA Vědomí přesahu – respondenti silně ztotožnění s křesťanstvím dosahovali vyšších průměrných skóre než respondenti bez silné příslušnosti k náboženské skupině.

Dimenze spirituální inteligence testu SISRI-24 byly v rámci zkoumání konstruktové validity porovnány s osobnostními dimenzemi měřenými testem NEO-PI-III. Vycházeli jsme z předpokladu, že osobnost jedince souvisí se způsobem, jakým on sám prožívá vlastní spiritualitu. Spiritualitu však chápeme jako skutečnost, která je odlišná od osobnostních dimenzí.

Nejvíce korelací bylo nalezeno u dimenze CET Kritické uvažování o existenciálních tématech. Tato škála korelovala poměrně silně pozitivně s Neuroticismem, negativně s Extraverzí a Pozitivně s Otevřeností. Ukazuje se, že tato škála může zachytávat projevy emocionálně labilního chování.

Jedinci více uzavření do sebe se schopností být otevření k novým pohledům na realitu, kteří jsou emocionálně citliví, mají vyšší schopnost přemýšlet o existenciálních tématech než lidé extravertně zaměření, citově stabilnější a konzervativnější. Dimenze TA Vědomí přesahu korelovala s Neuroticismem a Přívětivostí. Lidé citově labilnější a vstřícní k ostatním mají podle našich výsledků větší předpoklady pro vnímání přesahu vlastního života. Dimenze CSE Schopnost rozšiřování svého vědomí, která predikuje schopnost modlitby nebo meditace, korelovala s Neuroticismem a Otevřeností, což by znamenalo, lidé citově křehcí a otevření mají lepší schopnosti pro meditační praktiky. Naše výsledky dokládají skutečnost, že osobnost jedince souvisí se způsoby, kterým on sám prožívá spiritualitu, což je tématem našeho dalšího výzkumu.

Všechny dimenze spirituální inteligence měřené testem SISRI-24 však nevykazovaly silné korelace s osobnostními dimenzemi. Z toho můžeme vyvozovat, že spirituální inteligence je odlišnou veličinou osobnosti, i když souvisí s některými osobnostními vlastnostmi a může jimi být predikována. Nalezené korelace však byly získány z malého vzorku ($N = 98$), a proto musíme být při zobecnění opatrní. Celkově se ukázalo, že dotazník je vhodné podrobit důkladnější analýze konstruktové validity, např. na položkové úrovni, včetně obsahové analýzy jednotlivých položek. Žádoucí také může být porovnání jednotlivých subškál testu NEO-PI-III s dimenzemi spirituální inteligence. Jako vhodné se také jeví porovnání dimenzí spirituální inteligence s jiným osobnostním testem zaměřujícím se i na dysfunkční chování. To je předmětem našeho dalšího zkoumání.

Z možností dalšího zkoumání se také jeví zajímavé hledat souvislosti vzdělání (případně inteligence) a spirituální inteligence.

Z limitů naší práce musíme zmínit především způsob sběru dat pomocí internetu (skupina A a B). Tímto způsobem není zajištěna reprezentativnost vzorku pro celou populaci v České republice. Dalším limitem je nekonzistentnost výzkumného souboru, který tvoří jak studenti, tak klienti psychologické poradny. Přesto velikost celkového vzorku ($N = 502$) může toto omezení částečně kompenzovat. Také jsme neměli u všech respondentů k dispozici údaje o dosaženém vzdělání, což může být jedna z intervenujících proměnných.

Nezanedbatelným limitujícím faktorem je také samotné užití sebeposuzovací dotazníkové metody pro zkoumání tak komplexního a obtížně uchopitelného fenoménu, jakým je lidská spiritualita.

Přes zmíněné limity naší studie věříme, že test SISRI-24 se může stát dalším nástrojem měření spirituality v českých podmínkách a obohatí tak nepočtenou skupinu dotazníků spirituality, ke kterým existují normy vytvořené pro českou populaci. Na jeho důkladné validizaci je však ještě nutné pracovat.

Poznámka

Autoři děkují Mgr. Pavle Měchurové za poskytnutí části dat a Mgr. Tatianě Malatinové, PhD a prof. PhDr. Tomášovi Urbánkovi, PhD za cenné připomínky k rukopisu.

Literatura

- Baštecká, B., & Goldmann, P. (2001). *Základy klinické psychologie*. Praha: Portál.
- Čierná, J., & Mamula, J. (2007). Duchovní témata a krize. In Vodáčková, D. a kol. *Krizová intervence*. Praha: Portál.
- Emmons, R. A. (2000). Spirituality and Intelligence: Problems and Prospects. *The International Journal For the Psychology of Religion*, 10(1), 57-64.
- Gardner, H. (2000). A Case Against Spiritual Intelligence. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 10(1), 27-34.
- Halama, P. (2006). Existenciálna inteligencia v procese hľadania zmyslu života. In Ruisel, I. *Úvahy o inteligencii a osobnosti* (s. 111-130). Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV.
- Hamplová, D. (2013). *Náboženství v České společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum.
- Hendl, J. (2009). *Přehled statistických metod. Analýza a metaanalýza dat*. Praha: Portál.
- King, D. B., & DeCicco, T. L. (2009). A Viable Model and Self-Report Measure of Spiritual Intelligence. *International Journal of Transpersonal Studies*, 28(1), 68-85.
- King, D. B. (2013). *A Practical Guide to Spiritual Intelligence*. Získáno z <http://www.davidbking.net/spiritualintelligence/index.htm>.
- Länge, A., Orgler Ch., & Kundi, M. (2001) *ESK – Existenciální škála*. Praha: Testcentrum.
- Machů, K. (2015). Dotazník Expressions of spirituality inventory (ESI) jako metoda měření spirituality. *E-psychologie*, 9(3), 1-9.
- Měchurová, P. (2015). *Strategie zvládání stresu v kontextu ztráty blízké osoby*. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita.
- Plháková, A. (2010). Intelligence. In Blatný, M. a kol. *Psychologie osobnosti. Hlavní současné přístupy* (s. 71-104). Praha: Grada Publishing.
- Preiss, M., Příhodová, T., Babinčák, P., & Příhodová, K. (2015). Dotazník intenzity náboženské víry – psychometrické výsledky u českých a slovenských vysokoškolských studentů. *E-psychologie*, 9(2), 36-50
- Říčan, P., Janošová, P., & Tyl, J. (2007). Test spirituální citlivosti. *Československá psychologie*, 51(2), 153-160.
- Říčan, P. (2010). Spiritualita v centru struktury osobnosti. In Blatný, M. a kol. *Psychologie osobnosti. Hlavní současné přístupy* (225-238). Praha: Grada Publishing.
- Říčan, P., & Janošová, P. (2010). Spirituality as a Basic Aspect of Personality: A Cross-Cultural Verification of Piedmont's Model Source. *The International Journal For The Psychology of Religion*, 20(1), 2-13.
- Slezáčková, A., & Janštová, E. (2016). Vztah spirituální inteligence a duševního zdraví: význam nalézání osobního smyslu a duchovní praxe. *E-psychologie* [online], 10(2), 18-33. Dostupné z http://e-psycholog.eu/pdf/slezackova_janstova.pdf
- Stríženec, M. (2005). Budeme zisťovať spirituálnu inteligenciu? *Československá psychologie*, 49(4), 367-73.

Příloha č. 1 České normy pro test SISRI - 24

Normy pro test SISRI-24 (t-skory a percentily) (N = 502)

HS	CET Kritické existenciální myšlení ($M = 12,7$; $SD = 5,2$)		PMP Nalézání osobního smyslu života ($M = 12,6$; $SD = 4,04$)		TA Vědomí přesahu ($M = 17,01$; $SD = 5,38$)		CSE Schopnost rozšiřování svého vědomí ($M = 6,28$; $SD = 5,31$)	
	t skor	perc.	t skor	perc.	t skor	perc.	t skor	perc.
1	28	2	21	1	20	1	40	25
2	29	2	24	2	22	2	42	33
3	31	4	26	3	24	2	44	39
4	33	6	29	4	26	3	46	44
5	35	9	31	5	28	4	48	51
6	37	12	34	8	30	5	49	57
7	39	16	36	11	31	7	51	61
8	41	20	39	16	33	10	53	67
9	43	26	41	21	35	12	55	73
10	45	35	44	29	37	16	57	80
11	47	43	46	36	39	21	59	82
12	49	51	49	44	41	25	61	85
13	51	58	51	54	43	30	63	87
14	53	63	53	67	44	34	65	91
15	54	69	56	75	46	42	66	94
16	56	75	58	83	48	48	68	95
17	58	80	61	89	50	55	70	96
18	60	84	63	94	52	64	72	98
19	62	87	66	97	54	72	74	99
20	64	91	68	100	56	79	76	100
21	66	95			57	86		
22	68	98			59	90		
23	70	99			61	95		
24	72	100			63	97		
25					65	98		
26					67	100		
27					69			
28					70			

SISRI celkově ($M = 48,70$; $SD = 12,76$)								
HS	t skor	perc.	HS	t skor	perc.	HS	t skor	perc.
1	13		33	38	18	65	63	84
2	13		34	38	19	66	64	86
3	14		35	39	22	67	64	88
4	15		36	40	24	68	65	89
5	16	1	37	41	25	69	66	90
6	17	1	38	42	28	70	67	91
7	17	1	39	42	32	71	67	92
8	18	1	40	43	33	72	68	92
9	19	1	41	44	35	73	69	93
10	20	1	42	45	37	74	70	93
11	20	1	43	46	38	75	71	94
12	21	2	44	46	40	76	71	95
13	22	2	45	47	42	77	72	96
14	23	2	46	48	44	78	73	97
15	24	2	47	49	46	79	74	98
16	24	2	48	49	48	80	75	98
17	25	3	49	50	51	81	75	98
18	26	3	50	51	54	82	76	98
19	27	4	51	52	56	83	77	99
20	28	4	52	53	57	84	78	99
21	28	5	53	53	59	85	78	100
22	29	5	54	54	62	86	79	
23	30	6	55	55	65	87	80	
24	31	7	56	56	67	88	81	
25	31	8	57	57	70	89	82	
26	32	10	58	57	72	90	82	
27	33	10	59	58	75	91	83	
28	34	12	60	59	76	92	84	
29	35	13	61	60	77	93	85	
30	35	14	62	60	79	94	86	
31	36	16	63	61	81	95	86	
32	37	17	64	62	83	96	87	

Příloha 2: Škála spirituální inteligence (SISRI)

Přečtěte si prosím každé tvrzení a pomocí číselné škály 0 až 4 označte takovou odpověď, která Vás nejvíce vystihuje:

0 = vůbec mě nevystihuje 1 = spíš mě nevystihuje 2 = trochu mě vystihuje 3 = hodně mě vystihuje 4 = naprosto mě vystihuje

1.	Často se zamýšlím nad podstatou reality.	0 1 2 3 4
2.	Jsem si vědom/a toho, že kromě fyzických aspektů mám v sobě i hlubší stránky.	0 1 2 3 4
3.	Trávím čas rozjímáním nad smyslem a účelem své existence.	0 1 2 3 4
4.	Jsem schopen/na dosáhnout vyšších stavů mysli (v modlitbě, meditaci, kontemplaci, apod.)	0 1 2 3 4
5.	Jsem schopný/á hluboce rozjímat o tom, co nastane po smrti.	0 1 2 3 4
6.	Je pro mě obtížné vnímat něco jiného, než to, co je fyzické a materiální povahy.	0 1 2 3 4
7.	Moje schopnost nacházet smysl a účel života mi pomáhá se vyrovnávat se stresovými situacemi.	0 1 2 3 4
8.	Když chci, dokážu si záměrně navozovat vyšší stav mysli (v modlitbě, meditaci, kontemplaci, apod.).	0 1 2 3 4
9.	Vytvořil/a jsem si vlastní teorie o životě, smrti, skutečnosti a bytí.	0 1 2 3 4
10.	Vnímám hlubší propojení mezi sebou a ostatními lidmi.	0 1 2 3 4
11.	Jsem schopen/na definovat smysl nebo účel svého života.	0 1 2 3 4
12.	Jsem schopen/na volně přecházet mezi různými úrovněmi stavů mysli.	0 1 2 3 4
13.	Často rozmýšlím o smyslu událostí v mém životě.	0 1 2 3 4
14.	Přistupuji k sobě sama na základě svého hlubšího, nefyzického já.	0 1 2 3 4
15.	Když zažiji nějaké selhání, jsem v tom stále schopen/na najít smysl.	0 1 2 3 4
16.	Ve vyšších stavech mysli často vidím věci a možnosti volby jasněji.	0 1 2 3 4
17.	Často přemýšlím o vztahu člověka a vesmíru.	0 1 2 3 4
18.	Jsem si plně vědom/a nemateriálních stránek života.	0 1 2 3 4
19.	Jsem schopen/na se rozhodovat v souladu s tím, co vnímám jako smysl svého života.	0 1 2 3 4
20.	Vnímám u lidí důležitější kvality, než je jejich tělo, osobnost nebo emoce.	0 1 2 3 4
21.	Rozjímám nad tím, zda existuje nějaká vyšší síla nebo moc (např. Bůh, božská bytost, vyšší energie, atd.)	0 1 2 3 4
22.	Uvědomění existence nemateriálních stránek života přispívá k mé vyrovnanosti.	0 1 2 3 4
23.	Jsem schopen/na nacházet význam nebo smysl ve svých každodenních zážitcích a zkušenostech.	0 1 2 3 4
24.	Vytvořil/a jsem si vlastní postupy, skrze které dosahuji vyšších stavů mysli (v modlitbě, meditaci, kontemplaci, apod.).	0 1 2 3 4

Vyhodnocovací arch SISRI

1		3		5		9		13		17		21		CET	
7		11		15		19		23						PMP	
2		6		10		14		18		20		22		TA	
4		8		12		16		24						CSE	

U položky č. 6 je nutné obrátit skór (0 = 4; 1 = 3, 2 = 2; 3 = 1; 4 = 0).